

Szent Ambrus tanítása a gazdagságról és szegénységről

HEIDL GYÖRGY

1967-ben született. Eszmetörténész, tanszékvezető egyetemi docens a Pécsi Tudományegyetem Esztétika és Kulturális Tanulmányok Tanszékén. Legutóbbi írását 2014. 4. számunkban közöltük.

Bevezető

Szent Ambrusnak (340 k. – 397) figyelemre méltó válaszai voltak kora társadalmi, politikai és gazdasági válságára. Lehetőségeit felhasználva igyekezett segíteni a bajbajutottakon,¹ és máig érvényes tanításokat fogalmazott meg magántulajdonról, szegénységről, hitelről, adókról: egyszóval olyan kérdésekről, amelyeket ma egyszerűen a „társadalmi tanítás” címszó alá sorolunk.² A jelen tanulmány az egyházatya szociális eszméinek szentségtéológiai és antropológiai hátterére kíván rámutatni szegénységről és gazdagságról kifejtett gondolatai kapcsán.

A 4. század jelentős püspökeinek beszédeiben (Baszileiosz, Nazianzoszi Gergely, Nüsszai Gergely, Ambrus, Ágoston, Aranyszájú János) a társadalmi kérdések a klasszikus retorika eszköztárának segítségével nyertek sajátosan keresztény válaszokat.³ Beszédeik feltűnő csiszoltsága, olykor szinte mesterkéeltsége azonban nem jelenti, hogy a kifejtett gondolatok pusztán elvont elméletet alkotnának, távol a kor társadalmi valóságától. A szónokok nem kívánták alapjaiban megváltoztatni a társadalmat, nem hirdettek osztályharcot, és nem a szociális egyenlőség megteremtésén munkálkodtak. Erőteljes képeket hatásosan alkalmazó szónoklataikkal azonban olyan témákat emeltek be a művelt közbeszédbe, amelyek korábban nem voltak részei annak. A szegényeket, betegeket, foglyokat, ínséget szenvedőket Krisztus látható képmásaiként (vö. Mt 25,40 és 45) állították hallgatóságuk elé, és olyan gyakorlati elvárásokat támasztottak velük kapcsolatban a keresztény közösség minden egyes tagjával szemben, amely túlment azon a határon, amelyet a korabeli társadalom megszokott, sőt elvisejt.⁴ Ilyen értelemben tekinthetjük őket forradalmároknak.

Nem szükséges itt hosszabban elemezni Ambrus vonatkozó munkáinak forrásait. Az adakozásra buzdító *De Nabothé* és az uzsora ellen írt *De Tobia* szövege éppen úgy szorosan függ Baszileiosz, Philón és Órigenész műveitől, mint például a *De officiis* Cicero azonos című munkájától. Általában is igaz azonban Ambrus műveire, hogy a szö-

¹Vö. *Vita Ambrosii* 38. és *De Officiis* 2.136–143. Ezeknek, és a hasonló késő antik szövegeknek az irodalmiságáról lásd Pauline Allen – Bronwen Neil – Wendy Mayer (szerk.): *Preaching Poverty in Late Antiquity*. Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig, 2009, 56–57, 60.

²Ambrus társadalmi tanításáról lásd Robert P. Maloney: *The Teaching of the Fathers on Usury: An Historical Study on the Development of Christian Thinking*. Vigiliae Christianae, 27/4 (1973): 241–265.; Cracco Ruggini: *Ambrogio di fronte alla compagine*

sociale del suo tempo.
Ambrosius Episcopus
(1976), 1:230–265.;
Vincent Vasey: *The
Social Ideas in the Works
of St. Ambrose: A Study
on De Nabuthe.* Studia
Ephemeridis Augustini-
anum 17. Institutum
Patristicum Augustinianum,
Rome, 1982; Charles
Avila: *Ownership: Early
Christian Teaching.* Orbis
Books, Maryknoll, N.Y.,
1983; Peter Garnsey:
*Thinking about Property:
From Antiquity to the Age
of Revolution.* Cambridge
University Press,
Cambridge, 2008, 125–
128.; Lucy Grig: *Throwing
parties for the poor:
Poverty and Splendour in
the Late Antique Church.*
In Margaret Atkins –
Robin Osborn (szerk.):
*Poverty in the Roman
World.* Cambridge
University Press,
Cambridge, 2009,
145–161.; Peter Brown:
*Through the Eye of a
Needle: Wealth, the Fall
of Rome, and the Making
of Christianity in the
West, 350–550 AD.*
Princeton University
Press, Princeton,
2012, Part II.

³Susan R. Holman:
*The Hungry are dying:
Beggars and Bishops in
Roman Cappadocia.*
Oxford University Press,
Oxford, 2001, 59.
Alapmű: Peter Brown:

vegpárhuzamoknál és hasonlóságoknál mindig izgalmasabbak és árulkodóbbak a forrásoktól való szándékos eltérések. A *De officiis*ban (1.132) például egy, a magántulajdon eredetét fejtegető szakaszban egyértelműen Cicerót követi (1.21–2), de aprónak tűnő, ám jelentős terminológiai változást hajt végre, amikor a magánjog forrását nem az *occupatio*ban, az elfoglalásban, hanem az *usurpatio*ban, a használatból való visszaélésben jelöli meg. Szándékosan eltávolodik Cicerótól — és ezáltal Seneca véleményéhez kerül közel — azt állítva, hogy a természet (értsd: Isten) közös jogot hoz létre, a magánjog pedig a bitortlás, vagyis végső soron a bűneset következménye. Hasonlóképpen sokat elárul Ambrus szemléletéről az, amikor a kamatra adott hitelt elítélő Baszileioszt tolmácsolva egyszer csak beszúr egy megjegyzést arról, hogy a Sátán uzsorás, Krisztus pedig mindent megfizet, holott senkinek semmivel nem tartozott (*De Tobia* 9,33–34).

Szegénység és gazdagság a platonikus mítoszban

Hasonló a helyzet Ambrus tévesen „plótinosz-i”-nak nevezett beszédeivel, amelyekben a filológusok rábukkantak a platonikus filozófus néhány értekezésének nyomaira.⁵ A kétségtelenül meglévő szövegpárhuzamoknál ugyanis sokkal jelentősebbek a tudatos eltérések. Jellegzetesen ilyen szöveg a *De bono mortis* egyik szakasza, amelyet egyáltalán nem szokás tárgyalni Ambrus szociális tanításának vizsgálatakor, pedig segít megvilágítani annak teológiai hátterét.

Az értekezéssé csiszolt beszédben a püspök kritikusan hivatkozik Platón *Lakoma* című dialógusának egyik mítoszára, mely szerint Erósz Gazdagság (Porosz) és Szegénység (Penia) gyermekeként fogant Zeusz kertjében, amikor az istenek Aphrodité születésnapján lakomát ültek. A nektártól megrészegült Gazdagságot megkörnyékezte Szegénység, és nászukból megszületett Erósz, szülei ketős természetét örököelve (203b–e).

Noha Platónra hivatkozik, az utalásokból kiderül, hogy Ambrus nem vele, hanem a Platónértelmező Plótinossal vitázik. Plótinosz sajátos — e helyütt részletesebben nem ismertető — metafizikai rendszerében helyezi el a mítosz szereplőit és az elbeszélés egyes elemeit. A mítoszban szereplő Zeusz az értelem, Aphrodité az értelemtől függő lélek, Porosz, a nektár, a kert és annak virágai pedig azok az ideák és formák, amelyeket a lélek saját princípiumából, az értelemtől kap. Mindent, aminek létezése másvalamitől függ, jellemez egyfajta hiány és anyagiság, amit Penia jelképez. Amikor tehát a lélek, vagyis maga az élet megszületik az örökkévalóságban — hogy Plótinosz nyomán ilyen paradox módon fogalmazzunk —, szükségképpen megfogyan vele együtt az örök vágyakozás a teljességre (*Enn.* 3.5.9).

Ambrus szerint a magyarázat a Szentírás tanításának eltorzított változata. Közvetlen forrása az Énekek éneke *hortus conclusus*a (Én 4,12) és a Teremtés könyvének Paradicsom-kertje. A virágokkal teli kert ugyanis valójában az erényes lélek, ahová Krisztus alászáll. Isten

Poverty and Leadership in the Later Roman Empire. University Press of New England, Hanover, N.H., 2002. E munkával folytat termékeny párbeszédet Peter Van Nuffelen: *Social Ethics and Moral Discourse in Late Antiquity.* In Johan Leemans – Brian J. Matz – Johan Verstraeten (szerk.): *Reading Patristic Texts: Issues and Challenges for Twenty-First-Century Christian Social Thought.* The Catholic University of America Press, Washington DC, 2011, 45–63.

⁴Susan R. Holman: i. m. 59, 19–21, 96–97, 133.

⁵Pierre Courcelle: *Recherches sur les Confessions de Saint Augustin.* E. de Boccard, Paris, 1968, 93–138. és 311–382. Goulven Madec: *Saint Ambroise et la Philosophie.* Études Augustiniennes, Paris, 1974, 61–71.

Hit és irgalmasság

Igéje lakomát tart a lélekben, aki ettől megittasul, elszenderedik a világ számára, de éber marad Istennek, és várja, hogy teljesen betöltse őt Krisztus, az Élet. „Miután a lélek ezzel az étellel és itallal betelt (...), és miután megrészegedett, elszenderedett a világ számára, de éber maradt Istennek, és ezért, miként a folytatásból kiderül, kérte, hogy Isten, az Ige, nyissa ki előtte a kapuját, hogy betöltekezzen az Ige belépésével. Innen vannak azok a platóni lakomázók, innen származik az a nektár, a prófétai borból és mézből, innen került át az az álom, innen az örök élet, amely Platón szerint az istenek lakomája, mivel Krisztus az élet.” (B. mortis 5.19–20.)

Ambrus magyarázatából teljesen hiányzik Penia alakja. Szegénység semmilyen szerepet nem játszik Krisztus és a lélek egyesülésében. Krisztus maga a Gazdagság és az Élet, akinek a jelenléte „józan részegséggel” tölti el a lelket. A szellemi megittasultság *Énekek éneke* 5,1–2 és 8,5 versekhez kapcsolódó metaforája Ambrus műveiben a lélek és Krisztus eucharisztikus egyesülését fejezi ki (vö. *Myst.* 55.58; *Sacr.* 5.3.14–17). Ezt az egyesülést olykor a lélek kábultaként és eksztázisaként írja le (*Isaac* 5.49–6.50). Aki felkészült az elragadtatásra, eltávolodásra, felemelkedésre, „az egyedül is megtalálja a gazdagságot önmagában, mivel elegendő önmagának” (*Isaac* 4.11). A lélek és Krisztus eucharisztikus egyesülésében tehát nincs helye sem az örök Vágyakozásnak, sem a metafizikai értelemben vett hiánynak, Szegénységnek.

Szegénység és gazdagság az Eucharishtiában

Az a szegénység, amelyről Ambrus szentségi összefüggésben beszél, nem léthiány, hanem az önmagát kiüresítő, megtestesült, szentvédő Krisztus szegénysége. Erről mondja Pál apostol: „Hiszen ismeritek a mi Urunk Jézus Krisztus kegyelmét, hogy értetek szegénnyé lett, bár gazdag volt, hogy az ő szegénysége által ti gazdagok legyetek” (2Kor 8,9). Krisztus gazdaggá tevő szegénysége maga a keresztség és az Eucharisztia. „Mi tehát ez a gazdaggá tevő szegénység? Vizsgáljuk meg! Figyeljünk a tiszteletreméltó szentségre! Mi lehetne nála tisztább és egyszerűbb? Nem bika vérével hintenek meg valakit, mint állítólag a pogányok szertartásaiban, nem bakok és kosok vére mossa le a bűnöst (hiszen így senki nem tisztul meg, mert a test lemosása nem törli el a vétket), hanem, mint Izajás mondja, gyönyörűséggel fakad víz az Üdvözítő forrásából (Iz 12,3); és mennyei asztalt készítenek a színed előtt, és oly csodálatos, részegítő az ital (Zsolt 22,5). Ez az egyszerűség gazdagsága, ebben áll Krisztus értékes szegénysége.” (En.Ps. 40.5.)

A Krisztus megtestesülésébe vetett hit Ambrus szerint megelőzi az irgalmasság cselekedeteit, hit nélkül az irgalmasság bizonytalan. „Első a hit, azután jön az irgalmasság. Az irgalmasság a hittel együtt értékes, hit nélkül póre, hit nélkül állhatatlan. A hit ugyanis minden erény szilárd alapja.” Az irgalmasság cselekedeteinek ugyanis az a sajátosságuk, hogy amit a legkisebbeknek teszünk, azt Krisztusnak tesszük (Mt 25,40 és 45). Az irgalmas cselekedet tehát valójában odafordulás

Krisztushoz. A legkisebbekben azért láthatjuk meg Krisztust, mert ő maga szegénnyé és nélkülözővé lett. Ezért a zsoltárvers: „*boldog, aki megérti a nélkülözőt és a szegényt*” (Zsolt 40,2 LXX), elsősorban a megtestesülés és a szenvedés misztériumára vonatkozik. „*Boldog, aki megérti Krisztus nélkülözését és szegénységét, aki szegénnyé lett értünk, noha gazdag volt. Gazdag az országban, szegény a testben, mivel fölvetette ezt a szegény testet.*” Minthogy mi szegénnyé lettünk a bűn miatt, ő gazdagságát elhagyva szegény lett, és szegénységünkben szenvedett. „*Értsd hát Krisztus szegénységére, hogy gazdag légy, értsd gyöngeségére, hogy egészséges légy, értsd keresztjére, hogy ne szégyenkezz, értsd sebére, hogy sebeidet gyógyítsd, értsd halálára, hogy örök életet nyerj, értsd temetésére, hogy részed legyen a feltámadásban!*” (En.Ps. 40.4.)

Szegénység és gazdagság a tanításban

Csak az nevezhető valóban gazdagnak, aki felismeri Krisztus gazdagságának és szegénységének titkát. Az ilyen embert tartja Ambrus bölcsnek. Kemény szavakkal bírálja azt a filozófiát, amely nem a Szentírásra alapozódik, hanem — meggyőződése szerint — abból lopkod, féligazságokat tanít, és fölösleges kérdések körüli hosszadalmas vitákban merül ki. A filozófia végső célja ugyanis az ember elvezetése Krisztus istenségének felismeréséhez, az Ige befogadásához és az Eucharisztia „józan részegségéhez”. Az a bölcsesség, amelyik erre nem képes, lehet gazdag a beszédben, bővelkedhet a szavakban, de nincstelen, mert nélküli az igazságot. „*Jobb a kevés az igaznak, mint a bűnösök hatalmas gazdagsága*’ (Zsolt 36,16). Ezt a verset úgy is érthetjük, hogy van olyan, aki gazdag a szavakban, mint e világ filozófusai, akik szentségtörő dolgokról értekeznek: a bolygók mozgásáról, Jupiter és Saturnus csillagáról, az emberek születéséről, képmások tiszteletéről, geometriáról és dialektikáról. A filozófusok tehát a beszédben gazdagok, a hitben szegények, az igazságban nélkülözők. Az Úrnak pedig nem egy egyszerű papja van, aki szegény a beszédben, de fenséges az önmegtartóztatásban és erényben. Azok sok szóval beszélnek álnokságot, ezek kevéssel megerősítik a hitet. Azok naponta elveszítik övéiket, itt a szegény népet szerez az egyháznak és a hívek közösségének. Aki tehát meghallja ezt, és látja a munka minőségét, azt mondja: az igaznak a kevés jobb a gazdagságnál.” (En.Ps. 36.28.)

A valódi bölcs

A filozófia feladatául szabott követelménynek nemcsak a pogány filozófusok és a zsidók nem tesznek eleget, hanem az eretnekek sem, akik gazdagok a fecsegésben, elhagyják a hit egyszerűségét, és a szavak bőségével fölösleges kincseket gyűjtenek maguknak (vö. InLc 5.70). A valódi bölcs úgy gazdag, mint Ábrahám, aki a Szentírás szerint „igen gazdag volt jószágban, ezüstben, aranyban” (Ter 13,2). Ez nem az anyagi javak bősége. Arról van szó, hogy a bölcs ember kormányozza és megszelídíti érzékeit, beszédét a hit és a tanítás teszi ragyogóvá, elméje pedig telve van okossággal: „*Szerintem az igaz emberben nem a világi gazdagságot dicséri az Írás. Ezért jószágokon a testi érzéseket értem, minthogy azok is irracionálisak, ezüstön a beszédet,*

aranyon az értelmet. Méltán volt gazdag Ábrahám, hiszen uralta az irracionális érzékeket. Ráadásul háziassá és kezessé tette őket, hogy racionálisak legyenek. Beszédét a hit színezte ragyogóvá, a tanítás szellemi kegyelme tette megtisztulttá. Értelme telve volt okossággal. A kiváló értelmet aranyhoz hasonlítják, mert ahogyan az arany kiválóbb a többi fémnél, úgy az emberben a kiváló értelem hatalmasabb a többi emberi képességnél. A bölcs vagyona tehát három dologból áll: érzékelésből, beszédből és értelemből, mégpedig megfelelő sorrendben.” (De Abraham 2.20.)

Szegénység és gazdagság a cselekedetekben

A hit megelőzi az irgalmasságot, de a bölcsesség gazdagságához a tiszta beszéd mellett szorosan hozzátartoznak a jócselekedetek. Az irgalmasság cselekedetei megóvnak a bukástól, vagy ha már elbuktunk, ha sebet kaptunk az ellenségtől, aki a bűn gazdagságával kísért, elősegítik a gyógyulást. Aki így gazdag, valójában szegény, mert a lélekben szegények közé tartozik, akikről Jézus azt mondja, hogy övék a mennyek országa. „Légy Istennek erős, Istennek gazdag, hogy rólad mondják: ‘a férfi lelkének váltsága az ő gazdagsága’ (Péld 13,8)! A bölcsesség kincseiben bővelkedve légy gazdag beszédben és jócselekedetekben, hogy fölvertezett lehess. Kerüld a bűn gazdagságát, hogy sehol ne ejthessen sebet rajtad. Légy irgalmas, hogy sebezhetetlen maradj, vagy ha már megsebesültél, meggyógyulhass. Akit az ellenség szeretne megsebezni, azon szegények közül való, akikről az Üdvözítő beszélt: ‘Boldogok a lélekben szegények, mert övék a mennyek országa’ (Mt 5,3).” (In Ps. 36.24.) Minden gazdagságnál többet ér ugyanis az Úr szenvedésében megmutatkozó szegénység és gyalázat. „Vesd meg azt, ami a világé, és igyekezz minden gazdagságnál többre tartani az Úr szenvedésének gyalázatát. Gyalázatnak mondom, amit ők gyalázatnak tartanak: a zsidók botránynak, a pogányok balgaságnak. Nekünk azonban ‘Isten ereje és bölcsessége’.” (Exp. Ps. 118.15.)

Az irgalmasság cselekedetei

Krisztus követése ezért az irgalmasság cselekedetei által történik. Ahogyan ő gazdagságból szegény lett, hogy minket gazdaggá tegyen, úgy a gazdag ember is a szegény számára gazdag. Azért van vagyona, hogy megossa azt a nélkülözőkkel, máskülönben a gazdagság csak állandó, fölösleges aggodalmaskodás forrása. „Ha tehát azt követed, ami Krisztusé, ne azon gazdagság után kíváncsozz, ami nem a tiéd, hanem a sajátodat gyarapítsd. Érezze a szegény, hogy gazdag vagy hozzá! Vezesd házadba a nincstelent, törd meg kenyered az éhezőnek, takard be a mezítelent, hogy olyan kincset tegyenek letébe számodra a mennyben, amely veled együtt átjut oda. ‘Krisztus szegény lett, holott gazdag volt, hogy nincstelensége által gazdaggá tegyen minket’ (2Kor 8,9). Ne akarj hát fölöslegesen nyugtalanodni a gazdagság miatt, felriadni álmodból, töprengeni, mi módon őrizd pénzed és gyarapítsd vagyonod, éjjel fölkelni, a bíró házánál virrasztani, hogy megszerezd a másét, pert indíts a szegény ellen, a végrehajtó miatt aggódni. Fölszemes az efféle nyugtalanság.” (In Ps. 38.28.)

A birtoklási vágy és az anyagi javak

A birtoklási vágy miatt nap mint nap megsérül a természeti törvény. Amikor a telhetetlen gazdag a természet javait akarja birtokolni, éppen a természet rendjét sérti meg, hiszen minden ember nincstelenül jön a világra, és nincstelenül távozik el innen. A gazdag azért gazdag, hogy javaiból segítse a rászorulókat, és így növelje a társadalmi szolidaritást és a felebaráti szeretetet. Az igaz szegény a valódi gazdag, mert összhangban él az isteni és a természeti törvénnyel, amíg az igazságtalan tehetős felfogatja a természet észszerű rendjét, vagyis esztelen, és így is viselkedik. Az anyagi javak akkor lesznek valóban javakká, amikor a tehetős átadja azokat a rászorulóknak. A birtokolt és felhalmozott vagyontárgyak tehát szoros értelemben nem nevezhetők javaknak, hiszen az önzést és a kapzsiságot szolgálják, ami rossz. *„Ami Nábottal történt, régen volt, de naponta megeshet. Melyik gazdag nem sóvárog nap mint nap a másé után? Melyik tehetős nem igyekszik kitérni földcséjéről a szegényt, kifogatni atyai örökségéből a szűkölködőt? Melyik elégszik meg a magáéval? Melyik gazdag lelke nem hevül a szomszédos birtokért? Nem egyetlen Acháb született, hanem, ami még rosszabb, naponta születnek Achábok, és soha el nem fogynak, míg világ a világ. Ha egy eltűnik, sok támad helyette: több az elvevő, mint az elvesztő. Nem egyetlen szegény Nábót lesz gyilkosság áldozata. Naponta gyilkolják a Nábotokat, naponta megölik a szegényt. (...) Meddig növelitek, ó gazdagok, esztelen vágyaitokat? Hát egyedül ti fogjátok lakni a földet? Miért veted el azt, akit a természet társaddá tett, és miért akarod birtokolni a természetet? A föld közös vagyona mindenkinék, a gazdagnak éppúgy, mint a szegénynek. Miért sajátítjátok ki magatoknak a termőföld tulajdonjogát, gazdagok? A természet nem ismer gazdagokat, hiszen mindenkit szegénynek alkot meg. Nem ruhában születünk, nem arannyal, ezüsttel érkezünk. Meztelen emberek jönnek napvilágra, akiknek ételre, italra, ruházatra van szükségük, és meztelenül fogadj vissza magába szülötteit a föld, amely a felhalmozott vagyonokat nem tudja a sírba zárni.” (De Nabuthe 1.1–2.)*

**„Meztelennek születél,
meztelenül fogsz
meghalni...”**

A hagyományos képet, mely szerint meztelenül születünk meg, és nincstelenül halunk meg, Ambrus átalakítja, és a keresztségre alkalmazza. A korban a felnőtt keresztség is meztelenül történt, ami Ambrus szerint visszatérés az eredeti, bűneset előtti természetünkhöz, és arra figyelmezteti a keresztségben újjászületett embert, hogy ne törekedjék az anyagi javak birtoklására: *„Meztelennek születél, meztelenül fogsz meghalni. Minek akarsz olyasmire szert tenni, amit nem tudsz magaddal vinni? Cseppfolyós mindaz, amit csodálsz. Ahogy jön, úgy megy, úgy távolodik. Egyedül a Jordán folyása fordult meg, amelybe aláereszkedtél. Arra intsen ez, hogy visszatérj a természet forrásához és eredőjéhez, amely meztelenül és nem felöltöztetve hozott napvilágra, hogy megtanuld: ne keress magadnak fölösleges dolgokat. A bűn és nem a természet tanított arra, hogy szégyellj meztelenségedet. Nem szégyellnénk a nemi szerveket, ha nem lenne vétek.” (In Ps. 61.32.)*

Ambrus rendszerint Péld 13,8; Tób 12,9; Lk 16,9 versekre hivatkozva int arra, hogy a pénz, a hamis mammon egyetlen helyes felhasználása az adakozás, mert az irgalmasság megszabadítja az adakozót bűneitől. „Sok segítségünk van bűneink kiváltására. Van pénzed, váltsd ki bűnödöt! Az Urat nem lehet megvesztegetni, de téged igen. Bűneid adósrabszolgává tettek, váltsd ki magad tetteiddel, váltsd ki magad pénzeddel. Hitvány dolog a pénz, de értékes az irgalmasság. ‘Az adakozás’, mondja az Írás, ‘megszabadít a bűntől’ (Tób 12,9). Másutt is így beszél: ‘A férfi megváltása az ő gazdagsága’ (Péld 13,8). Az Evangéliumban is azt mondja az Úr: ‘Szereztek magatoknak barátokat a gonoszság mammonjából’ (Lk 16,9). A mérget gyakran ellenméreg hatástalanítja, tehát méreg semmisíti meg a mérget. Méreg űzi el a halált és óvja meg az életet. Jó gazdagként a kapzsiság eszközét tedd az irgalmasság előmozdítójává, a romlottságba csábítót a becsületesség ajándékává.” (De Elia et jejunio 76.)

A szegénység vagy a gazdagság önmagában sem nem jó, sem nem rossz. Ahogyan a szegénység nem szent dolog, úgy a gazdagság sem bűnös. A gazdagság azonban veszélyesebb, nagyobb kísértés, hiszen fényűzésre csábít, míg a szegénység alkalmasabb az életszentségre törekvőknek (vö. *InLc* 8.13). A gazdagság a rossz embernek akadály, a jót viszont segíti az erények gyakorlatoztatásában. Az erény nem a birtoklástól, hanem a használattól függ, nem a vagyon (*census*) alapján, hanem az ahhoz fűződő benső viszonyunk (*affectus*) alapján vagyunk erényesek vagy bűnösök (vö. *InLc* 5.69).

A társadalmi tanítás antropológiai alapja

Végezetül röviden meg kell világítani Ambrus emberképének azt az elemét, amelyik döntően meghatározza vagyonnal, birtoklással kapcsolatos álláspontját. Baszileiosz nyomán hangsúlyosan megkülönbözteti azt, ami mi vagyunk, ami a miénk, és ami körülöttünk van: *nos, nostra, circa nos*. Az anyagi javak nem azonosak velünk, és — ami talán szokatlanul hangzik — nem is a mieink. Az anyagi javak körülöttünk vannak. „Ami pedig minket illet, mi vagyunk, ti. lélek és értelem, nekünk testrészeink és testi érzékszerveink vannak, körülöttünk pedig vagyon van, szolgák vannak, és a jelen életünkhöz szükséges javak.” (Hex. 6.7.42, vö. Baszileiosz: *Hom. „Attende temetipsum”* 3,26–7.) A szolgaság, amelyet „nem a természet hoz létre, hanem az ostobaság” (Ep 37,8), éppúgy a bűneset következménye, mint a magántulajdon. Az élethez szükséges javakat Isten nem birtoklásra, hanem közös használatra adta az embereknek. Az emberi testet viszont nem közös használatra kaptuk, mert az természettől fogva a lélekhez tartozik: „Mi magunk lelkek vagyunk, a testrészeink a mieink, a mi öltözetünk. Vigyáznunk kell a ruhánkra, nehogy elszakadjon, nehogy elvássék (vö. Zsid 1,11), ámde első-sorban a viselőjének kell önmagát megőriznie és megvédenie” (Isaac 8.79). Testünk tehát nem mi vagyunk, hanem a „miénk”, a mi gondozandó birtokunk, mi pedig azok a lelkek vagy értelmek vagyunk, akiknek testük van. Ez a gondolat önmagában platonikusnak, és ezért a bib-

liai emberkép felől nézve erősen kifogásolhatónak tűnhet. Csakhogy az ember azonosítása a lélekkel vagy értelemmel Ambrus esetében nem lélekfilozófiai alapelv, hanem az erkölcsi (és társadalmi) tanítás kiindulópontja. Nem a testtől való megszabadulásra buzdít, hogy megtisztult lelkeként törekedjünk az egyéni üdvösségre, hanem a testtel és az anyagi javakkal kapcsolatos felelősségünkre figyelmeztet. A *nos, nostra* és *circa nos* megkülönböztetésével arra int, hogy az ember felelős önmagáért, és felelős saját és embertársai testéért. Mint láttuk, ez azt jelenti, hogy a testi javak csak annyiban javak, amennyiben a vagyonosok átadják, pontosabban visszaadják azokat a rászorulóknak, hiszen ők azért nélkülöznek, mert meg vannak fosztva az eredendően közös használatra adott eszközöktől. Az anyagi javak az odaadásban, az irgalmasság testi cselekedeteiben elnyerik spirituális értéküket: használatuk eucharisztikus, hálaadással történik. Aki ad, és aki kap, anélkül, hogy szavakkal kifejezné, magában az átadás-elfogadás gesztusában ad hálát a Teremtőnek az életért és az élet fenntartásához szükséges adományaiért. Az irgalmasság testi cselekedetei révén az anyagi világ javai lelki javakká válnak.

A teremtett istenképmás

Ambrus a lelki javakat tartja szem előtt, amikor arra buzdít, hogy elsősorban önmagamra kell ügyelnem. Ez az „önmagam” a lélek, amelyet Isten saját képmására alkotott meg (vö. *Hex.* 6.7.43). Én a teremtett istenképmással vagyok azonos, ezért van valami, ami önmagamnál is szorosabban hozzám tartozik, miközben meghalad engem. Ez a lélek élete. *„A gazdagság hozzánk képest idegen, mivel kívül van a természetén. Nem velünk születik, és nem is velünk együtt múlik el. Krisztus pedig a miénk, mert ő élet”* (*InLc* 7.246). A gondolat összhangban van Ambrus platonikus mítosz-bírálatával, amelyet esszém kiindulópontjával választottam. A platonikusok értelmezésében a lélek azonos az étellel és örök, Ambrus szerint a lélek teremtmény és nem azonos a lelket megelevenítő Élettel. *Krisztus az élet*, mondja a Lakoma mítoszáét és annak platonikus értelmezését bírálva. *Krisztus a miénk, mert ő élet*, mondja az anyagi gazdagság és a magántulajdon kapcsán.

Összegzés

Ambrus szerint természettől fogva csupán kétféle tulajdonunk van: egy külső, saját testünk, és egy benső, saját életünk. A testem csak az enyém, de a testi élet fenntartásához szükséges javak minden ember számára közösek. Hasonlóképpen: lelkem csak az enyém, sőt én magam vagyok a lélek, de lelkem élete minden Isten képmására teremtett léleknek közös java. A lélek élete a lelket megalkotó és létben tartó Krisztus. Következésképpen, ha Krisztus az enyém, gazdag vagyok, ha elveszítem, nélkülözök. Krisztus elvesztése a tőle való elfordulás, ami mindig bekövetkezik a bűn elkövetésében. Krisztust, a valódi gazdagságot akkor nyerjük vissza, ha odafordulunk hozzá, ami egyszer megtörténik a keresztségben, és folyton megismétlődik az eucharisztikus közösségben és az irgalmasság cselekedeteiben.